

Uchwała z dnia 11 września 2003 r., III CZP 52/03

Sędzia SN Maria Grzelka (przewodniczący)

Sędzia SN Gerard Bieniek

Sędzia SN Kazimierz Zawada (sprawozdawca)

Sąd Najwyższy w sprawie z wniosku Ewy B. przy uczestnictwie Mirosława Mariana B. o podział majątku dorobkowego, po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym w dniu 11 września 2003 r., przy udziale prokuratora Prokuratury Krajowej Jana Szewczyka, zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Okręgowy w Białymstoku postanowieniem z dnia 15 kwietnia 2003 r.:

"Czy akcje pracownicze nabyte nieodpłatnie w trybie ustawy z dnia 30 sierpnia 1996 r. o komercjalizacji i prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych (Dz.U. Nr 118, poz. 561 ze zm.) przez jednego z małżonków po ustaniu wspólności ustawowej z uwzględnieniem stażu pracy w okresie tej wspólności podlegają rozliczeniu w sprawie o podział majątku dorobkowego na zasadzie ekspektatywy, a jeśli tak, to jaki moment decyduje o powstaniu tej ekspektatywy i zaliczeniu jej w skład majątku dorobkowego ?"

podjął uchwałę:

Akcje pracownicze nabyte na podstawie ustawy z dnia 30 sierpnia 1996 r. o komercjalizacji i prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych (jedn. tekst: Dz.U. z 2002 r. Nr 171, poz. 1397 ze zm.) przez jednego z małżonków po ustaniu wspólności ustawowej, w wyniku realizacji uprawnienia uzyskanego przed ustaniem wspólności ustawowej, są składnikiem majątku tylko tego małżonka.

Uzasadnienie

Wnioskodawczyni i uczestnik postępowania o podział majątku wspólnego pozostawali w ustawowej wspólności majątkowej małżeńskiej od dnia 23 czerwca 1990 r. do dnia 28 stycznia 1998 r. Uczestnik będący od dnia 1 marca 1988 r.

pracownikiem Centrali Produktów Naftowych, przekształconej w czasie gdy był w niej zatrudniony z przedsiębiorstwa państwowego w spółkę akcyjną z wyłącznym udziałem Skarbu Państwa, uzyskał w okresie pozostawania we wspólności majątkowej małżeńskiej możliwość nieodpłatnego nabycia akcji na podstawie ustawy z dnia 30 sierpnia 1996 r. o komercjalizacji i prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych (jedn. tekst: Dz.U. z 2002 r. Nr 171, poz. 1397 – dalej: "ustawa o komercjalizacji"); samo nabycie przez niego akcji – 869 o nominale 10 zł – nastąpiło jednak dopiero w dniu 30 listopada 1998 r., tj. kiedy już nie pozostawał we wspólności majątkowej z wnioskodawczynią. W dniach 14 czerwca i 13 października 2000 r. uczestnik sprzedał te akcje za łączną kwotę 18 878,85 zł. Sąd Rejonowy, dokonując postanowieniem z dnia 12 grudnia 2000 r. podziału majątku wspólnego, zaliczył tę kwotę do majątku podlegającego podziałowi.

Podczas rozpoznawania apelacji uczestnika, kwestionującej zaliczenie wymienionej kwoty do majątku wspólnego, Sądowi Okręgowemu nasunęło się przytoczone wyżej zagadnienie prawne. W ocenie Sądu Okręgowego przepisy art. 31 i 32 k.r.o. przemawiają za zaliczeniem nabytych w dniu 30 listopada 1998 r. przez uczestnika akcji wyłącznie do jego majątku. Niemniej, wychodząc z założeń analogicznych do przyjętych w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 12 stycznia 1978 r., mającej moc zasady prawnej, III CZP 86/77 (OSNCP 1978, nr 10, poz. 171), można też bronić poglądu o przynależności nabytych przez uczestnika akcji do majątku wspólnego jego i wnioskodawczynie. Zgodnie z powołaną uchwałą, spółdzielcze prawo do lokalu, powstałe z realizacji oczekiwania małżonków na przydział wspólnego mieszkania, należy do nich obojga, jeżeli przydział nastąpił po ustaniu małżeństwa na rzecz jednego z małżonków i jego dotychczasowej rodziny. Na tle stanu faktycznego sprawy podobne oczekiwanie prawne (ekspektatywę) małżonków można by wiązać z tym, że okres pracy uczestnika warunkujący nabycie prawa do akcji przypadał na czas trwania wspólności majątkowej małżeńskiej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 63 ust. 2 ustawy o komercjalizacji, jeżeli przed dniem wejścia w życie tej ustawy Skarb Państwa nie rozpoczął udostępniania akcji na zasadach preferencyjnych, ustalonych w art. 24 ustawy z dnia 13 lipca 1990 r. o prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych (Dz.U. Nr 51, poz. 298 ze zm.), ich nabywanie przez

uprawnionych pracowników odbywa się na zasadach określonych w ustawie o komercjalizacji.

Do przewidzianego w art. 36 i 38 ustawy o komercjalizacji nieodpłatnego nabycia akcji przez uprawnionych pracowników, tj. osoby wymienione w art. 2 pkt 5 tej ustawy, dochodzi na podstawie umowy zawartej ze Skarbem Państwa – Ministrem Skarbu Państwa (uprzednio § 10 rozporządzenia Ministra Skarbu Państwa z dnia 3 kwietnia 1997 r. w sprawie szczegółowych zasad podziału uprawnionych pracowników na grupy, ustalania liczby akcji przypadających na każdą z tych grup oraz trybu nabywania akcji przez uprawnionych pracowników, Dz.U. Nr 33, poz. 200, a obecnie § 15 rozporządzenia Ministra Skarbu Państwa z dnia 29 stycznia 2003 r. w sprawie szczegółowych zasad podziału uprawnionych pracowników na grupy, ustalania liczby akcji przypadających na każdą z tych grup oraz trybu nabywania akcji przez uprawnionych pracowników, Dz.U. Nr 35, poz. 303). Z mocy obowiązującego od dnia 9 sierpnia 2001 r. art. 36 ust. 4a ustawy o komercjalizacji dla umowy tej wymagana jest forma pisemna pod rygorem nieważności.

Umowa nieodpłatnego nabycia akcji zamyka liczne zdarzenia warunkujące oraz przygotowujące to nabycie. Punktem wyjścia jest wpisanie do rejestru spółki akcyjnej powstałej z przekształcenia przedsiębiorstwa państwowego. Z innych zdarzeń należy w szczególności odnotować pisemne oświadczenia uprawnionych pracowników o zamiarze nabycia akcji, składane przed upływem oznaczonego terminu liczonego od dnia wpisania spółki do rejestru, oraz upływ określonego terminu od dnia zbycia przez Skarb Państwa akcji spółki na zasadach ogólnych.

Jeżeli umowę nieodpłatnego nabycia akcji zawarł pracownik pozostający w ustawowej wspólności majątkowej małżeńskiej, nabyte przez niego akcje wchodzi, zgodnie z art. 31 i 32 k.r.o. – mimo że małżonek nabywcy nie staje się stroną tej umowy ani współnikiem spółki akcyjnej (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 maja 1999 r., I CKN 1146/97, OSNC 1999, nr 12, poz. 209) – w skład majątku wspólnego. Nieodpłatnego nabycia akcji przez pracownika pozostającego w ustawowej wspólności majątkowej nie dotyczy bowiem żaden z wyjątków zastrzeżonych w art. 33 pkt 2-10 k.r.o. W szczególności, w związku z wynikającą z art. 38 ust. 3 ustawy o komercjalizacji niemożnością obrotu nabytymi nieodpłatnie akcjami przez oznaczony czas liczony od dnia zbycia przez Skarb Państwa pierwszych akcji na zasadach ogólnych, należy zaznaczyć, że wymienione

wyłączenie zbywalności nie wchodzi w zakres hipotezy art. 33 pkt 6 k.r.o. Mówiąc o prawach niezbywalnych, przepis ten ma na względzie tylko prawa, których nie można zbyć w ogóle. Za prawa niezbywalne w znaczeniu tego przepisu nie mogą być więc uważane prawa jedynie czasowo niezbywalne. Nie ma także podstaw do stosowania do omawianego nabycia, mimo jego nieodpłatności, art. 33 pkt 2 k.r.o.; umowa nieodpłatnego nabycia akcji przez uprawnionego pracownika nie jest bowiem niewątpliwie umową darowizny (art. 888 k.c.). O przynależności zaś do majątku wspólnego określonego prawa, co do którego nie występuje żaden z wyjątków zastrzeżonych w art. 33 pkt 2 – pkt 10 k.r.o., rozstrzyga jedynie porównanie chwili nabycia tego prawa z czasem pozostawania nabywcy (nabywców) we wspólności ustawowej. Jeżeli data nabycia przypada na ten czas, nabyte prawo staje się składnikiem majątku wspólnego. I na odwrót, jeżeli data nabycia prawa nie przypada na czas, w którym nabywca pozostaje we wspólności ustawowej, nabyte prawo nie może stać się składnikiem majątku objętego tą wspólnością.

Pogląd wyrażony w powołanej wyżej uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 12 stycznia 1978 r., III CZP 86/77 stanowi zatem wyraźne odejście od przytoczonej wyżej regulacji ustawowej, rozstrzygającej o przynależności nabytego prawa do majątku wspólnego lub odrębnego (por. uchwała pełnego składu Izby Cywilnej z dnia 30 listopada 1974 r., III CZP 1/74, OSNCP 1975, nr 3, poz. 37, pkt I). W takim samym stopniu pogląd ten odbiegał także od nieobowiązującego już art. 215 § 2 ustawy z dnia 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze (jedn. tekst: Dz.U. z 1995 r. nr 54, poz. 288, dalej: "Pr.spółdz."). W wypowiedzi piśmiennictwa kwestionującej trafność tego poglądu z powodu jego niezgodności z wspomnianą regulacją zwrócono uwagę na to, że ustrój małżeńskiej wspólności majątkowej ze względu na wysoki stopień skomplikowania może prawidłowo funkcjonować jedynie przy przyjęciu możliwie jasnych, sformalizowanych, takich jak określone w art. 32 § 1 k.r.o. kryteriów decydujących o przynależności nabywanych przedmiotów do poszczególnych mas majątkowych.

Odejście od omawianej regulacji w sytuacji wskazanej w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 12 stycznia 1978 r., III CZP 86/77 (zob. także uchwały Sądu Najwyższego: z dnia 25 września 1978 r., III CZP 50/78, OSN wyd. Prokuratury Generalnej 1979, nr 4, poz. 24 i z dnia 17 grudnia 1982 r., III CZP 53/82, OSNCP 1983, nr 5-6, poz. 73) uzasadnione zostało – jak wiadomo – przede

wszystkim konstrukcją ekspektatywy (oczekiwania prawnego). Wskazano mianowicie na związanie spółdzielczego prawa do lokalu w spółdzielni mieszkaniowej z wkładem mieszkaniowym, tj. na uzależnienie uzyskania spółdzielczego prawa do lokalu w spółdzielni mieszkaniowej od wniesienia wkładu mieszkaniowego. Z wniesieniem przez członka spółdzielni wkładu mieszkaniowego łączyło się zatem nie tylko nabycie przez niego wobec spółdzielni wierzytelności o zwrot wkładu, ale także jego oczekiwanie na nabycie lokalu, a ściśle spółdzielczego prawa do lokalu w spółdzielni mieszkaniowej. Oczekiwanie to było na tyle skonkretyzowane, że miało walor oczekiwania prawnego (ekspektatywy) – niejako załączka przyszłego spółdzielczego prawa do lokalu w spółdzielni mieszkaniowej.

Przedstawiona sytuacja prawna członka spółdzielni oczekującego na przydział spółdzielczego prawa do lokalu w spółdzielni mieszkaniowej wchodziła, jeżeli członek ten pozostawał w związku małżeńskim i podlegał wspólności ustawowej, do majątku wspólnego (por. uchwała pełnego składu Izby Cywilnej z dnia 30 listopada 1974 r., III CZP 1/74, pkt I i II); później znalazło to wyraz w art. 215 § 4 Pr.spółdz. I ta właśnie przynależność oczekiwania prawnego na nabycie spółdzielczego prawa do lokalu w spółdzielni mieszkaniowej do majątku wspólnego powinna, według uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 12 stycznia 1978 r., III CZP 86/77, przesądzać również o przynależności do tego majątku samego spółdzielczego prawa do lokalu. Prawo to nabyte już po ustaniu ustawowej wspólności majątkowej małżeńskiej, ale w wyniku realizacji wspólnej ekspektatywy, powinno także należeć do majątku małżonków (byłych małżonków) „na prawie wspólności ustawowej”. W uzasadnieniu wspomnianej uchwały podkreślając wyjątkowość sytuacji, w której przełamano reguły wynikające z art. 31 i 32 k.r.o., powołano się ponadto na względy słusznościowe. Podkreślono, że w realiach istniejących w czasie podejmowania tej uchwały małżonkowie nie mogli zapewnić sobie odrębnie prawa do mieszkania spółdzielczego na wypadek ustania małżeństwa. Możliwe przy tym były sytuacje, w których pomimo ustania małżeństwa nie następował podział majątku wspólnego.

W niektórych wypowiedziach piśmiennictwa, odnoszących się z aprobatą do stanowiska zajętego w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 12 stycznia 1978 r., III CZP 86/77, podkreślono wyjątkowość i nietypowość sytuacji, w których przydział lokalu po ustaniu wspólności majątkowej nastąpił na rzecz jednego z małżonków, pomimo braku rozstrzygnięcia o przyznaniu temu

małżonkowi wkładu i związanej z nim ekspektatywy, jak też przemawianie za tą uchwałą głównie racji życiowych, moralnych i społecznych.

Kluczowe znaczenie dla rozstrzygnięcia zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Okręgowy ma więc odpowiedź na pytanie o istnienie w sytuacji nieodpłatnego nabycia akcji przez pracownika nie podlegającego już ustawowej wspólności majątkowej małżeńskiej analogicznych okoliczności do wskazanych wyżej, przytaczanych dla uzasadnienia rozwiązania przyjętego w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 12 stycznia 1978 r., III CZP 86/77, w odniesieniu do przydziału spółdzielczego prawa do lokalu jednemu z byłych małżonków. W razie niestwierdzenia takich okoliczności, rozciągnięcie na ten wypadek rozwiązania, stanowiącego wyraźne odejście od regulacji ustawowej rozstrzygającej o przynależności nabytego prawa do majątku wspólnego lub odrębnego (art. 31 i 32 k.r.o.), powinno być zdecydowanie odrzucone.

Do zawarcia umowy nieodpłatnego nabycia akcji dochodzi w wykonaniu prawa do takiego nabycia, przysługującego uprawnionemu pracownikowi wobec Skarbu Państwa – Ministra Skarbu Państwa, jeżeli w terminie sześciu miesięcy od dnia wpisania spółki do rejestru złożył pisemne oświadczenie o zamiarze nabycia akcji (art. 38 ust. 2 ustawy o komercjalizacji w pierwotnym brzmieniu, a następnie art. 38 ust. 1 tej ustawy; jedynie art. 38 ust. 1 ustawy o komercjalizacji w brzmieniu obowiązującym od dnia 8 kwietnia 1997 r. do dnia 7 lipca 1997 r. przewidywał trzymiesięczny termin do złożenia oświadczenia o zamiarze nabycia akcji). Prawo to powstaje w zasadzie po upływie trzech miesięcy od dnia zbycia przez Skarb Państwa pierwszych akcji na zasadach ogólnych i wygasa z upływem – obecnie – dwunastu miesięcy od dnia powstania; uprzednio wygasało z upływem sześciu miesięcy od dnia powstania (art. 38 ust. 2 ustawy o komercjalizacji w brzmieniu obowiązującym od dnia 8 kwietnia 1997 r.). Zarówno w orzecznictwie, jak piśmiennictwie prawo to kwalifikowane jest jako uprawnienie cywilnoprawne o charakterze majątkowym (por. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 15 listopada 2000 r., III ZP 20/00, OSNAPUS 2001, nr 16, poz. 504), mające postać roszczenia (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 24 czerwca 1998 r., I PKN 198/98, OSNAPUS 1999, nr 13, poz. 426 i z dnia 6 sierpnia 1998 r., III ZP 24/98, OSNAPUS 1999, nr 17, poz. 545). Przepis art. 38 ust. 1b ustawy o komercjalizacji, który wszedł w życie 15 stycznia 2003 r., usunął wątpliwości co do dziedziczności tego prawa, uznał je wyraźnie za podlegające dziedziczeniu. Ze

sformułowania tego przepisu – podkreślenia, że prawo do nieodpłatnego nabycia akcji podlega dziedziczeniu od chwili powstania, tj. od upływu trzech miesięcy od dnia zbycia przez Skarb Państwa pierwszych akcji na zasadach ogólnych – wynika zarazem, iż nie są już dziedziczne ewentualne wcześniejsze „sytuacje prawne” osób, o których mowa w art. 2 pkt 5 ustawy o komercjalizacji, wiązane w szczególności z wpisem spółki do rejestru i oświadczeniem o zamiarze nieodpłatnego nabycia akcji. Jednocześnie nie powinna budzić wątpliwości moc wsteczna art. 38 ust. 1b ustawy o komercjalizacji: rozciągnięcie jego zastosowania także na te prawa do nieodpłatnego nabycia akcji, które powstały przed wejściem w życie tego przepisu. Przepis ten zawiera bowiem w istocie wykładnię autentyczną przepisu ustawy o komercjalizacji, przyznającego uprawnionym pracownikom prawo do nieodpłatnego nabycia akcji, w związku z wątpliwościami co do dziedziczności tego prawa. Powszechnie zaś akceptowanymi przykładami odstępstwa od zasady nieretroakcji uzasadnionymi celem ustawy (art. 3 in fine k.c.) są te właśnie regulacje, które zawierają wykładnię autentyczną przepisów już obowiązujących.

Prawa dziedziczne są na ogół zbywalne (art. 57 § 1 k.c.), tj. można nimi rozporządzać w drodze czynności prawnej, ale tak być nie musi (por. np. art. 595 § 1 i art. 602 § 1 k.c., a na ich tle liczne wypowiedzi piśmiennictwa), i taki właśnie wyjątek występuje w sytuacji prawa do nieodpłatnego nabycia akcji: choć dziedziczne, jest ono niezbywalne. Jak już wspomniano, art. 38 ust. 3 ustawy o komercjalizacji przewiduje czasową niezbywalność akcji nabytych nieodpłatnie przez uprawnionego pracownika. Cel wyłączenia obrotu tymi akcjami w okresie dwóch lub trzech lat od dnia zbycia przez Skarb Państwa pierwszych akcji na zasadach ogólnych, jakim jest chęć zapobieżenia obniżeniu ceny rynkowej akcji spółki w następstwie szybkiej wyprzedaży nabytych przez pracowników akcji, nakazuje uznać za niezbywalne, i to w całym okresie istnienia, także prawo do nieodpłatnego nabycia akcji. W przeciwnym razie zawarty w art. 38 ust. 3 zakaz obrotu nabytymi akcjami mógłby być z łatwością obchodzony przez zbycie prawa do nieodpłatnego nabycia akcji. Dodatkowo za niezbywalnością prawa do nieodpłatnego nabycia akcji przemawia cel przyznania pracownikom tego prawa. Pomyślane zostało ono głównie jako czynnik pozyskiwania załóg przedsiębiorstw państwowych dla procesu prywatyzacji, co wiąże to prawo z osobą uprawnionego pracownika w sposób sprzeciwiający się zbyciu go przez niego. Przysługując komu innemu, nie mogłoby ono pełnić funkcji wspomnianego czynnika.

W sytuacji, w której uprawniony pracownik w chwili uzyskania prawa do nieodpłatnego nabycia akcji podlega ustawowej wspólności majątkowej małżeńskiej, niezbywalność tego prawa przesądza o jego przynależności do majątku odrębnego pracownika – nabywcy. Jak wiadomo, według art. 33 pkt 6 k.r.o., odrębny majątek każdego z małżonków stanowią prawa majątkowe niezbywalne. Prawa te wchodzi więc w skład majątku odrębnego nabywcy, choćby on w chwili ich nabycia pozostawał we wspólności majątkowej małżeńskiej. Wymieniony przepis jest wprawdzie powszechnie w piśmiennictwie uważany za zbyt szeroko ujęty, jednak nawet przy postulowanej korekturze zakresu jego zastosowania, powinien on obejmować prawo do nieodpłatnego nabycia akcji. Wspomnianej korekturze oprócz praw majątkowych niezbywalnych, co do których wyraźny przepis stanowi, że mogą one przysługiwać wspólnie małżonkom (zob. art. 9 ust. 5 ustawy z dnia 15 grudnia 2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych, jedn. tekst: Dz.U. z 2003 r. nr 119, poz.1116, dalej: "u.s.m."), należy poddać prawa majątkowe, których niezbywalność wynika z zastrzeżenia umownego (art. 509 § 1 k.c.), lub co do których jest to uzasadnione ich funkcją (prawo odkupu, prawo pierwokupu), nie można natomiast na tej zasadzie wyłączyć z zakresu zastosowania art. 33 pkt 6 k.r.o. innych praw niezbywalnych związanych z osobą uprawnionego. Nie ma przy tym znaczenia czy związane z osobą uprawnionego stanowi jedyną, czy tylko – jak w przypadku prawa do nieodpłatnego nabycia akcji – jedną z wielu przyczyn wyłączenia zbywalności prawa.

Mimo, że omawiane prawo nie ma charakteru finalnego, lecz stanowi środek prowadzący do nieodpłatnego nabycia akcji, nie istnieje uzasadniona potrzeba oceniania go w kategoriach ekspektatywy. Budząca wiele wątpliwości koncepcja ekspektatywy (praw podmiotowych tymczasowych) zmierza do poszerzenia zakresu ochrony podmiotów stosunków cywilnoprawnych przez objęcie ochroną sytuacji, w których podmiotom tym nie przysługują prawa podmiotowe (uprawnienia wchodzące w skład prawa podmiotowego). W sytuacji, gdy adresat normy na skutek częściowego jedynie zrealizowania się zdarzenia objętego hipotezą normy nie nabył jeszcze określonego prawa (np. własności lub roszczenia), koncepcja ta umożliwi objęcie ochroną jego sytuacji prawnej nie w pełni ukształtowanej, ale dostatecznie pewnej, wyrażającej się oczekiwaniem na nabycie wspomnianego prawa (co do pojęcia ekspektatywy zob. np. zdanie odrębne sędzi Biruty Lewaszkiewicz-Petrykowskiej do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24

października 2000 r., SK 7/00, OTK Zb.Urz. 2000, nr 7, poz. 256). Najbardziej znanym przykładem sięgania w praktyce do tak rozumianej koncepcji ekspektatywy jest właśnie wspomniane już objaśnienie pozycji prawnej członka spółdzielni mieszkaniowej w czasie po wniesieniu wkładu a przed przydzieleniem spółdzielczego prawa do lokalu mieszkalnego. Wniesienie wkładu, stanowiące wykonanie pochodnego obowiązku wobec stosunku członkostwa, warunkowało przydział prawa do lokalu. Z chwilą wniesienia wkładu członek nabywał w stosunku do spółdzielni wierzytelność pieniężną w wysokości równej kwocie uiszczanego wkładu, ale nie nabywał roszczenia o przydział określonego lokalu; na lokal musiał oczekiwać przez nieokreślony bliżej czas.

Artykuł 205 Pr.spółdz. w pierwotnym brzmieniu oraz brzmieniu późniejszym – stanowiący rozwinięcie art. 18 Pr.spółdz. – wprowadził tu wprawdzie pewne zmiany, ale o znaczeniu bardziej teoretycznym niż praktycznym (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 czerwca 2002 r., II CKN 762/00, OSNC 2003, nr 5, poz. 71). Sama więc wierzytelność z tytułu wkładu, choć warunkowała uzyskanie przydziału prawa do lokalu, nie mogła być identyfikowana z roszczeniem o przydział prawa do lokalu, miała przy tym w warunkach chronicznego braku mieszkań wartość znacznie mniejszą od wartości możliwości uzyskania w związku z wniesionym wkładem przydziału w przyszłości prawa do lokalu. Odwołanie się w tej sytuacji do koncepcji ekspektatywy zapewniało zatem członkowi spółdzielni ochronę jego doniosłego interesu w zakresie, w jakim interes ten nie mógł być chroniony przez przysługujące mu uprawnienia wchodzące w skład prawa podmiotowego, w szczególności przez wierzytelność z tytułu wkładu. Tymczasem prawo do nieodpłatnego nabycia akcji ma postać w pełni ukształtowanego roszczenia, umożliwiającego uprawnionemu pracownikowi nabycie należnych akcji. W rezultacie, interes uprawnionego pracownika w nieodpłatnym nabyciu akcji może być dostatecznie chroniony za pomocą tego roszczenia; tak samo, jak np. interes kupującego – za pomocą roszczenia o wydanie i przeniesienie własności sprzedanej rzeczy (art. 535 k.c.). W tej sytuacji, nie ma potrzeby opatrywania roszczenia o nieodpłatne nabycie akcji dodatkowo etykietą ekspektatywy, ani konstruowania ekspektatywy obok tego roszczenia. W teoretycznej koncepcji ekspektatywy jedno tylko było pewne, że nigdy nie można traktować ekspektatywy jako prawa podmiotowego już istniejącego.

Należy jednak zauważyć, że ostatnio w orzecznictwie (por. np. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 8 listopada 2002 r., III CZP 73/02, OSNC 2003, nr 10, poz. 131) i ustawodawstwie (art. 19 u.s.m.) można się spotkać z nazywaniem ekspektatywą także już istniejących roszczeń. Jeżeli nawet zgodnie z tą ostatnią, nie zasługującą na aprobatę tendencją, nazwać roszczenie o nieodpłatne nabycie akcji ekspektatywą, nie mogłoby to zmienić przedstawionego wyżej charakteru tego roszczenia, w szczególności pozbawić go cechy niezbywalności. Ze względu zaś na tę ostatnią cechę, w razie nabycia go w czasie podlegania przez nabywcę ustawowej wspólności majątkowej małżeńskiej, musi ono – jak wiadomo – zostać zaliczone do majątku odrębnego nabywcy. Tym samym odpada podstawowe założenie rozwiązania przyjętego w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 12 stycznia 1978 r., III CZP 86/77, zgodnie bowiem z tą uchwałą, prawo nabyte już po ustaniu ustawowej wspólności majątkowej małżeńskiej może przynależeć do obojga małżonków o tyle tylko, o ile nabycie tego prawa było wynikiem realizacji jego załączka należącego do majątku wspólnego.

Istnienia po stronie uprawnionego pracownika ekspektatywy w ścisłym tego słowa znaczeniu, tj. nie pokrywającej się z roszczeniem lub innym istniejącym już uprawnieniem, można by się natomiast ewentualnie dopatrywać na etapie poprzedzającym nabycie prawa do nieodpłatnego nabycia akcji, rozpoczętym wpisem spółki do rejestru. Nawet w razie stwierdzenia istnienia na tym etapie ekspektatywy z przedstawionych wyżej przyczyn, musiałaby być ona tym bardziej uznana za niezbywalną i tym samym przynależną do majątku odrębnego uprawnionego pracownika pozostającego w związku małżeńskim. Co do niej odpadałoby także podstawowe założenie rozwiązania przyjętego w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 12 stycznia 1978 r., III CZP 86/77.

W sprawie nie zostało ustalone, czy uczestnik przed ustaniem ustawowej wspólności majątkowej małżeńskiej nabył prawo do nieodpłatnego nabycia akcji, czy ewentualnie tylko ekspektatywę tego prawa. Nie stanowi to jednak przeszkody do rozstrzygnięcia przedstawionego zagadnienia prawnego. W obu bowiem sytuacjach nie jest – jak wykazano – spełnione podstawowe założenie rozwiązania przyjętego w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 12 stycznia 1978 r., III CZP 86/77: ani prawo do nieodpłatnego nabycia akcji, ani ekspektywa tego prawa nie wchodzi do majątku wspólnego. Ze względu na niemożliwość ziszczenia się tego założenia w razie nieodpłatnego nabycia akcji

przez pracownika nie podlegającego już ustawowej wspólności majątkowej małżeńskiej, nie ma więc podstaw do rozciągnięcia na tę sytuację rozwiązania przyjętego w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 12 stycznia 1978 r., III CZP 86/77, w odniesieniu do przydziału spółdzielczego prawa do lokalu jednemu z byłych małżonków. (...)

Z przytoczonych powodów przedstawione zagadnienia prawne rozstrzygnięto, jak w uchwale (art. 390 § 1 k.p.c.).